

CHS 3408 การประเมินคุณภาพของกัญชาและพืชสมุนไพร

Quality Assessment of Cannabis and Medicinal Plant

ดร.สุวดี โชคชัยศิริ
สาขาวิชาเภสัชศาสตร์
วิทยาลัยสหเวชศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

คุณภาพและมาตรฐานสมุนไพรไทย

สมุนไพรแต่ละชนิดประกอบด้วยองค์ประกอบทางเคมีหลายชนิด แนวทางที่จะทำให้ได้วัตถุดิบ สมุนไพรที่มีคุณภาพ ต้องวางแนวทางปฏิบัติมาตรฐานสำหรับการผลิตวัตถุดิบสมุนไพร เพื่อ ผลิต วัตถุดิบสมุนไพรให้ได้ตามข้อกำหนดมาตรฐาน ซึ่งจะมีการควบคุมคุณภาพตลอดกระบวนการผลิตตามแนวทางปฏิบัติมาตรฐาน สำหรับ ควบคุมคุณภาพ โดยทุกขั้นตอนสำคัญต่อการได้มาซึ่งวัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพตามมาตรฐาน

การตรวจสอบและรับรองคุณภาพสมุนไพรจะเป็นประโยชน์แก่เกษตรกรในการพัฒนาและส่งผลต่อความเชื่อมั่นของผู้ซื้อ/ ผู้ใช้วัตถุดิบ ตลอดจนผู้บริโภค หากการตรวจสอบคุณภาพไม่ผ่านก็จะทำให้ทราบปัญหาว่า ไม่ผ่านข้อไหน เพื่อนำไปค้นหาสาเหตุในกระบวนการผลิต นำไปสู่การควบคุม และปรับปรุงกระบวนการผลิต เพื่อลดความเสี่ยงต่อไป จากการตรวจสอบรับรองคุณภาพวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์สมุนไพรของเกษตรกร โดยกรมวิทยาศาสตร์ การแพทย์ในช่วงที่ผ่านมาพบว่ามีจำนวนตัวอย่างที่ผ่านรับการรับรองคุณภาพประมาณร้อยละ 50 ของตัวอย่างที่ ส่งตรวจสาเหตุของการไม่ผ่านการรับรองที่สำคัญคือมีสารสำคัญออกฤทธิ์ต่ำกว่ามาตรฐานและมีจุลินทรีย์ ปนเปื้อนเกินมาตรฐาน

โอกาสของประเทศไทย

ใช้ STI เพิ่มมูลค่าวัตถุดิบ เพิ่มประสิทธิภาพ ให้มีคุณภาพ
มาตรฐานระดับนานาชาติ มีความปลอดภัย โดยมีข้อมูลเชิง
วิทยาศาสตร์สนับสนุน

มูลค่าเพิ่มผลิตภัณฑ์ ขมิ้นชันปี 2559

ที่มา: รวบรวมโดยฝ่ายวิจัยนโยบายและความปลอดภัยทางชีวภาพ
อาร์ท พิศาลวานิช และคณะ, 2561

การนำสมุนไพรมาใช้เป็นยาตามหลักสากลต้องทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสมุนไพรที่นำมาใช้ ดังนี้

1. ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสมุนไพร

- ชื่อท้องถิ่น
- ชื่ออังกฤษ
- ชื่อวิทยาศาสตร์
- ชื่อพ้อง
- ลักษณะทั่วไปของพืชสมุนไพร
- แหล่งกระจายพันธุ์
- ถิ่นที่อยู่
- ส่วนที่ใช้เป็นยา
- องค์ประกอบทางเคมี

2. ความรู้เกี่ยวกับการผลิตวัตถุดิบสมุนไพร

- การเพาะปลูก
- การเก็บเกี่ยว
- กรรมวิธีหลังการเก็บเกี่ยว
- การบรรจุและการเก็บรักษา

การนำสมุนไพรมาใช้เป็นยาตามหลักสากลต้องทราบรายละเอียดเกี่ยวกับสมุนไพรที่นำมาใช้ ดังนี้

3. ข้อกำหนดคุณภาพ

- บทนิยาม
- ลักษณะทั่วไปของสมุนไพร
- การตรวจสอบเอกลักษณ์ (เอกลักษณ์ทางเภสัชเวชและเอกลักษณ์ทางเคมี)
- สิ่งแปลกปลอม
- ความชื้น
- ภาชนะบรรจุ
- ภาชนะที่ไม่ละลายในกรด
- สารสกัดด้วยตัวทำละลาย
- สารสำคัญ/สารออกฤทธิ์
- การปนเปื้อนด้วยจุลินทรีย์
- การปนเปื้อนด้วยสารพิษตกค้าง
- การปนเปื้อนด้วยสารหนูและโลหะหนัก
- การปนเปื้อนด้วยสารกัมมันตรังสี

4. ข้อบ่งใช้

5. ความเป็นพิษ

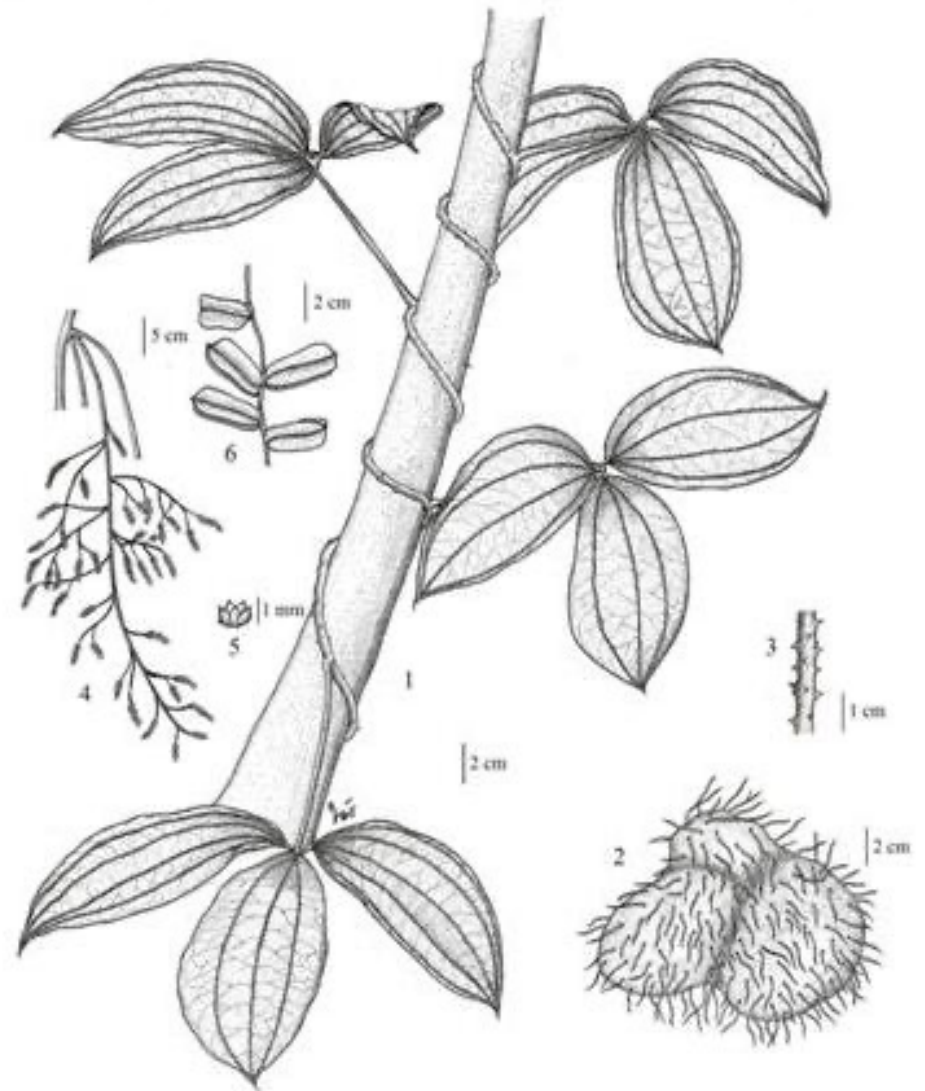
6. ข้อห้ามใช้

7. ข้อควรระวัง

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

เอกลักษณ์ทางเภสัชเวท

เป็นคุณลักษณะจำเพาะทางกายภาพของสมุนไพร สำหรับตรวจสอบชนิดของสมุนไพรที่นำมาใช้ เป็นยาในกรณีที่มีความจำเป็นต้องซื้อสมุนไพรที่ผ่านการแปรรูปมาแล้ว เช่น การ ตัด หั่น ฝาน ทำให้แห้ง ว่าเป็นชนิด ที่ถูกต้องหรือไม่ วิธีการ ตรวจสอบแบบง่ายๆ สำหรับชุมชน คือ การตรวจสอบสมุนไพร โดยใช้ประสาทสัมผัส ทั้งห้า คือ รูป รส กลิ่น เสียง และสัมผัส วิธี นี้เป็นการตรวจสอบเบื้องต้นที่สำคัญ ที่จะบอกลักษณะของ สมุนไพรอย่าง หยาบ ๆ ซึ่งแบ่งเป็น

Whole plant of *Dioscorea hispida* Dennst.

1. twining vine with leaves 2. tuber 3. stem 4. flowering branch showing male inflorescence 5. male flowers 6. fruits (capsules)

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

-รูปร่างและขนาดสมุนไพรแต่ละชนิดมีลักษณะเฉพาะตัว เช่น ลักษณะเป็นรูปดาวแปดแฉกของ ผลจันทน์แปดกลีบ

- สีและลักษณะที่น่าสังเกตภายนอก เช่น สีเหลืองของขมิ้นชันต่างจากสีเหลืองของขมิ้นอ้อยลักษณะภายนอก เช่น ก้านเป็นตุ่มของบอระเพ็ด ก้านสีเหลี่ยมของฟ้าทะลายโจร

ต่างกันอย่างไร

ขมิ้นชัน VS ขมิ้นอ้อย

ขมิ้นชัน	ขมิ้นอ้อย
	
ชื่อทางวิทยาศาสตร์ CURCUMA LONGA L. สีเหลืองเข้มหรือสีส้มปนน้ำตาล เหง้ารูปไข่ มีแง่มุมรูปทรงกระบอก หรือคล้ายนิ้วมือ ลดคันคันบำรุงรักษาผิว ลดอาการแพ้	ชื่อทางวิทยาศาสตร์ CURCUMA ZEDOARIA (CHRISTM.) ROSCOE สีออกเหลืองอ่อน เหง้ารูปทรงกระบอกลักษณะป้อมกว่า ลดอักเสบ บำรุงรักษาผิว ได้มากกว่าขมิ้นชัน

Kullaya

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

- รอยหักและสีภายใน เมื่อลองหักสมุนไพรออกจากกันจะมีลักษณะที่สังเกตได้ เช่น สามารถหัก ออกจากกันได้อย่างเด็ดขาด หักไม่ขาดออกจากกัน หักแล้วมีเสียงดัง หักแล้วผิวหน้าเรียบมีเส้นใย เพราะหักง่าย หรือเหนียวหักยาก สีภายในรอยหักจะแตกต่างจากผิวภายนอกหรือไม่
- กลิ่นและรส กลิ่นของสมุนไพรแต่ละชนิดขึ้นอยู่กับปริมาณและประเภทของสารระเหยที่มี เช่น กลิ่นของกำยาน อบเชย มหาหิงค์ ฯลฯ ซึ่งเป็นกลิ่นเฉพาะตัว ส่วนรสนั้นใช้วิธีชิมและรับรู้ความรู้สึกที่ลิ้น อาจจะมีรส ต่างๆกัน เช่นเปรี้ยว หวาน เค็ม เผ็ด ผาด ฉุน ร้อน เป็นต้น (การชิมรสอาจเกิดอันตรายได้หากมีการปนปลอมจาก พืชที่มีพิษ จึงต้องทำอย่างระมัดระวัง)

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

สิ่งแปลกปลอม

หมายถึงสิ่งอื่นๆ นอกเหนือจากส่วนของพืชที่ต้องการใช้ เช่น ส่วนของพืชชนิดอื่นหรือส่วนอื่นของพืช แม้แต่พืชชนิดเดียวกันหากต้องการใช้ใบก็ไม่ควรมีกิ่งและก้านปนมา รวมทั้งไม่ควรมีกรวด หิน ดิน ทราย ปนมา เป็นต้น โดยทั่วไปควรมีสิ่งแปลกปลอมไม่เกิน 2%

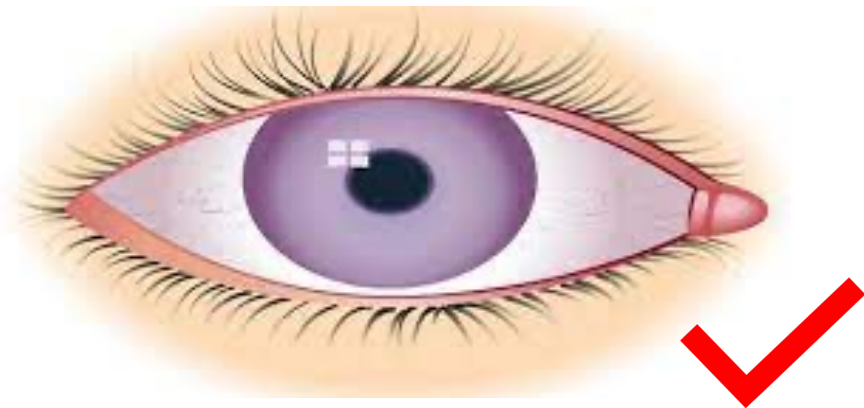

<https://inwfile.com/s-ci/fjppla.jpg>

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

การตรวจสอบสิ่งแปลกปลอม

- * วิธีการตรวจสอบแบบง่ายๆ สำหรับชุมชน โดยการใช้ตาเปล่า และมือแยกแยะสิ่งแปลกปลอมต่าง ๆ ซึ่งน้ำหนักสิ่งแปลกปลอมและคำนวณเป็นร้อยละของสมุนไพรที่นำมาตรวจ
- * วิธีการตรวจสอบโดยห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ โดยการตรวจปริมาณแก้ว แก้วที่ไม่ละลายในกรด สารที่ละลายได้ในน้ำ สารที่ละลายได้ในเอทานอลและน้ำมันระเหยง่าย

http://bqsf.dmsc.moph.go.th/bqsfWeb/wp-content/uploads/2017/06/lab_BQSF-2-300x200.png

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

ความชื้น

โดยทั่วไปสมุนไพรควรมีความชื้นไม่เกิน 10% ยกเว้นสมุนไพรบางชนิด มีการกำหนดไว้ตามความเหมาะสมสมุนไพรที่มีความชื้นมากเกินไปจะทำให้เชื้อจุลินทรีย์เติบโตได้ง่าย ทำให้เกิดการสูญเสียสารสำคัญได้ง่าย วิธีตรวจวัดความชื้น ด้วยตัวเองที่ง่ายที่สุด คือ การหักชิ้นส่วนดูว่ามีความกรอบและหักง่ายหรือไม่ หรือใช้การดมสมุนไพรหลาย ๆ อย่างที่มีความชื้นจะมีกลิ่นอับ

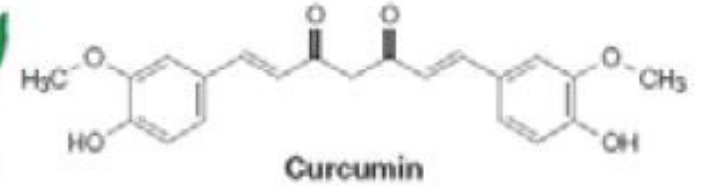
<https://www.napbiotec.com.jpg>

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

สารสำคัญ/สารออกฤทธิ์

สมุนไพรที่มีคุณภาพนั้น จะต้องคำนึงถึงสารสำคัญหรือสารออกฤทธิ์เป็นหลักโดยจะต้องมี ปริมาณสูงตามเกณฑ์มาตรฐานและมีความสม่ำเสมอในทุกส่วนของการผลิต ซึ่งสมุนไพรที่มาจากแหล่งผลิตที่ ต่างกัน และสายพันธุ์ที่ต่างกัน ก็มีส่วนทำให้มีสารสำคัญหรือสารออกฤทธิ์ในปริมาณที่ต่างกันด้วย โดยสมุนไพร ที่ทราบชนิดสารสำคัญหรือสารออกฤทธิ์สามารถใช้วิธีเฉพาะเพื่อตรวจหาปริมาณของสารเหล่านั้นได้ การตรวจ ปริมาณสารสำคัญ หรือการตรวจ ปริมาณตัวยาในวัตถุดิบสมุนไพร ต้องตรวจในห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์ เท่านั้น

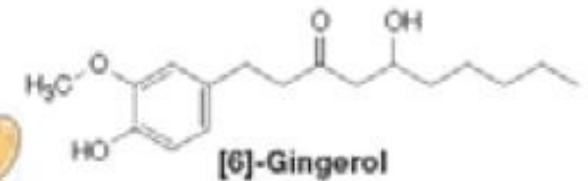
Turmeric

Chilli peppers

Ginger

<https://www.foodnetworksolution.com/uploaded/phenolic%20compound.JPG>

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

การปนเปื้อนด้วยจุลินทรีย์

สมุนไพรที่ปราศจากสิ่งปนเปื้อนหรือมีปริมาณสิ่งปนเปื้อนอยู่ในเกณฑ์ที่ปลอดภัยก็จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อร่างกายในระยะยาวการปนเปื้อนด้วยจุลินทรีย์เป็นสาเหตุทำให้เกิดการสูญเสียสารสำคัญได้ง่าย เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้สมุนไพรมีคุณภาพต่ำ ได้อนุญาตให้มีการปนเปื้อนด้วยจุลินทรีย์ได้บ้างแต่ต้องไม่เกินค่า มาตรฐานที่กำหนดไว้ วิธีการตรวจสอบการปนเปื้อนจะต้องตรวจโดยห้องปฏิบัติการทางวิทยาศาสตร์

องค์การอนามัยโลก (WHO) ได้กำหนดชนิดและปริมาณจุลินทรีย์ที่อนุญาตให้มีได้ในวัตถุดิบ สมุนไพรประเภทต่างๆ
 ดังแสดงในตาราง

ข้อกำหนดชนิดจุลินทรีย์ และปริมาณที่
 อนุญาตให้มีได้ในวัตถุดิบสมุนไพรของ
 องค์การอนามัยโลก

ชนิดเชื้อจุลินทรีย์	ปริมาณต่อกรัม
วัตถุดิบหลังการเก็บเกี่ยวที่เก็บเกี่ยวโดยวิธีที่สะอาด	
Escherichia coli	ไม่เกิน 10^4
Mold propagules	ไม่เกิน 10^5
วัตถุดิบสำหรับชาสมุนไพร (ที่ผ่านการpretreated เช่นล้างด้วยน้ำร้อน) หรือวัตถุดิบสำหรับยาภายนอก	
Aerobic bacteria	ไม่เกิน 10^7
Yeasts และ moulds	ไม่เกิน 10^4
E. coli	ไม่เกิน 10^2
Enterobacteria อื่นๆ	ไม่เกิน 10^4
Salmonellae	ไม่พบ
วัตถุดิบสำหรับยาที่ใช้รับประทาน	
Aerobic bacteria	ไม่เกิน 10^5
Yeasts และ moulds	ไม่เกิน 10^3
E. coli	ไม่เกิน 10
Enterobacteria อื่นๆ	ไม่เกิน 10^3
Salmonellae	ไม่พบ

ที่มา : เอกสารงานวิจัย วัตถุดิบสมุนไพรที่มีคุณภาพ :กรณีศึกษาขั้นต้น

ชนิดและปริมาณตกค้างจาก
สารกำจัดศัตรู

สารกำจัดศัตรูพืช	ข้อกำหนด (มิลลิกรัม/กิโลกรัม)
Alachlor	0.02
Aldrin and Dieldrin (sum of)	0.05
Azinphos-methyl	1.0
Bromopropylate	3.0
Chlordane (sum of cis, trans-and Oxychlordane)	0.05
Chlorfenvinphos	0.5
Chlorpyrifos	0.2
Chlorpyrifos-methyl	0.1
Cypermethrin (and isomers)	1.0
DDT (sum of p,p-DDT, o,p-DDT, p,p-DDE and p,p-TDE)	1.0
Deltamethrin	0.5
Diazinon	0.5
Dichlorvos	1.0
Dithiocarbamates (as CS ₂)	2.0
Endosulfan (sum of isomers and Endosulfan sulfate)	3.0
Endrin	0.05
Ethion	2.0
Fenitrothion	1.5
Fonofos	0.05
Heptachlor (sum of Heptachlor and Heptachlorepoide)	0.05
Hexachlorobenzene	0.1
Hexachlorocyclohexane isomers (other than Ψ)	0.3
Lindane (Ψ -Hexachlorocyclohexane)	0.6
Malathion	0.1
Methidathion	0.2
Parathion	0.5
Parathion-methyl	0.2
Permethrin	1.0
Phosalone	0.1
Piperonyl butoxide	3.0
Pirimiphos-methyl	4.0
Pyrethrins (sum of)	3.0
Quintozone (sum of quintozone, pentachloroaniline and methyl pentachlorophenyl sulfide)	1.0

ข้อกำหนดคุณภาพที่ควรรู้

การปนเปื้อนด้วยสารโลหะหนัก

สมุนไพรไม่ควรมีส่วนผสมของสารหนูและโลหะหนักตกค้าง หรืออาจมีได้แต่ต้องไม่เกินค่าที่กำหนดไว้ องค์การอนามัยโลก แนะนำให้มีการตรวจหาปริมาณของสารหนูและโลหะหนักในสมุนไพรด้วย เนื่องจากมลภาวะของสภาพแวดล้อมที่เป็นพิษมากขึ้นจากโรงงานอุตสาหกรรม และการจราจรรวมถึงการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่มีองค์ประกอบของสารหนูและโลหะหนักเช่น ตะกั่ว, พรอท, และแคดเมียม ซึ่งเป็นพิษต่อ ระบบต่าง ๆ ของร่างกาย เช่น ระบบประสาท ทางเดินอาหาร และการทำงานของตับ และไต โดยปริมาณของสารเหล่านี้ที่ร่างกายทนได้ต่อ น้ำหนักตัวต่อสัปดาห์ (Provisional tolerable weekly intake: PTWI)

สาร	PTWI* (ไมโครกรัม/กิโลกรัม/สัปดาห์)
Lead	50
Cadmium	7
Mercury	5
Arsenic (inorganic)	15

ปริมาณสารหนูและโลหะหนักที่มนุษย์ทนได้ต่อน้ำหนักตัวต่อสัปดาห์

องค์ความรู้เกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพสมุนไพรและยาแผนไทย

ตามที่กระทรวงสาธารณสุขได้มีประกาศเรื่องการกำหนดตำราการแพทย์แผนไทยของชาติ และตำรับยาแผนไทยของชาติ (๑) โดยมีการรวบรวมจากศิลาจารึก เช่น ศิลาจารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (วัดโพธิ์) และจากตำราต่าง ๆ เพื่อคุ้มครองภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทย รวมถึง การประกาศคณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติ เรื่อง บัญชียาหลักแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๖๓ (๒) โดยรายการบัญชียาจากสมุนไพรประกอบด้วยรายการยาแผนไทย ได้แก่ ยาหอมเทพจิตร, ยาประสะไพล และยาเบญจกูล เป็นต้น ทั้งนี้ ได้มีการนำยาแผนไทยต่าง ๆ มาผลิตในเชิงพาณิชย์โดยภาคอุตสาหกรรมยา และโดยโรงพยาบาลที่มีการผลิตยาสมุนไพร เพื่อใช้ในระบบบริการสุขภาพ ความสำคัญของการควบคุมคุณภาพจึงมีความสำคัญ เพื่อเป็นการประกันประสิทธิศักดิ์ และความปลอดภัยของการใช้ยาแผนไทย

องค์ความรู้เกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพสมุนไพรและยาแผนไทย

สมุนไพร หมายถึง ผลผลิตจากธรรมชาติที่ได้จากพืช, สัตว์, แร่ธาตุ หรือจุลชีพ ซึ่งนำมาใช้เป็นยาได้ หรือนำมาผสมกันตามสูตรตำรับยาแผนไทย สารสำคัญหรือสารออกฤทธิ์ที่อยู่ในสมุนไพรแต่ละชนิดอาจมีความแปรผันตามลักษณะภูมิประเทศ, ภูมิอากาศ, ฤดูกาล, สายพันธุ์, ระยะเก็บเกี่ยว และการเก็บรักษา รวมถึงการปนเปื้อน ซึ่งจะส่งผลต่อคุณภาพของสมุนไพร ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพของสมุนไพรมี 2 ประการ ได้แก่

<https://dokkaew.files.wordpress.com/2013/08/herb.jpg>

องค์ความรู้เกี่ยวกับการควบคุมคุณภาพสมุนไพรและยาแผนไทย

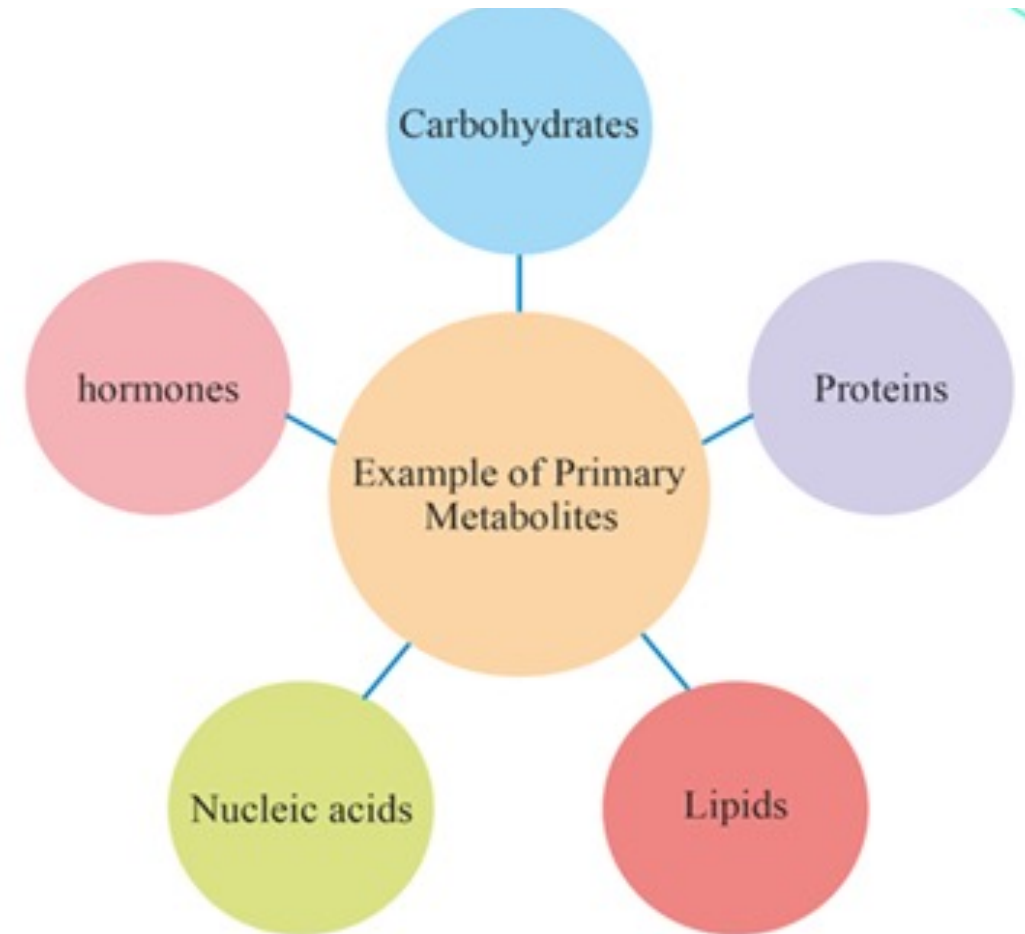
ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพของสมุนไพรมี 2 ประการ ได้แก่

1. **ปัจจัยภายใน** เกิดจากพันธุกรรมที่แตกต่างกันของสมุนไพร ทำให้สมุนไพรที่มาจากพืชชนิดเดียวกันอาจสร้างสารสำคัญในปริมาณและชนิดที่แตกต่างกัน
2. **ปัจจัยภายนอก** เป็นสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อคุณภาพของสมุนไพร อาทิเช่น สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศ ทำให้มีความแตกต่างกันของอุณหภูมิ, ความชื้น, แสง, ระดับความสูงจากระดับน้ำทะเล, สภาพของดิน และแร่ธาตุต่าง ๆ ที่สะสมในดิน รวมถึงวิธีการปลูก, ระยะเวลาในการปลูก, ระยะเวลาการเก็บเกี่ยว, ฤดูกาลที่เหมาะสม, อายุของพืช, ขั้นตอนการทำให้แห้ง, การแปรรูป และการเก็บรักษา ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้มักจะมีผลต่อสารสำคัญและคุณภาพของสมุนไพร เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านกระบวนการผลิต และปัจจัยการเก็บรักษาสมุนไพร ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่ส่งผลต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์จากสมุนไพร

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

สารสำคัญต่าง ๆ ที่มีผลต่อคุณภาพของสมุนไพร ส่วนมากเป็นพวกสารอินทรีย์ แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มหลัก ดังนี้

1. เมแทบอลิต์ปฐมภูมิ (Primary Metabolites) เป็นสารพื้นฐานที่พบในสิ่งมีชีวิตทั่วไปจากกระบวนการสังเคราะห์แสง ได้แก่ สารกลุ่มคาร์โบไฮเดรตและน้ำตาล, สารกลุ่มโปรตีน และกรดแอมิโน และสารกลุ่มไขมัน และกรดไขมัน ซึ่งเป็นสารหลักในกระบวนการทางชีวเคมีในการสร้างพลังงานสำหรับการดำรงชีวิตและการสืบพันธุ์ นอกจากนี้ยังมีสารกลุ่มพอลิเมอร์ที่มีน้ำหนักโมเลกุลสูง เช่น เซลลูโลส และลิกนิน ซึ่งเป็นโครงสร้างของผนังเซลล์ เมแทบอลิต์ปฐมภูมิที่พบในสมุนไพร มีหลายกลุ่ม ดังนี้

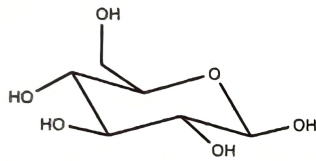
<https://d2cyt36b7wnvt9.cloudfront.net/exams/wp-content/uploads/2021/07/08214423/Important-Primary-and-Secondary-Metabolites.png>

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

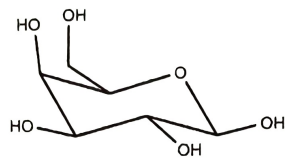
เมแทบอลิซึมปฐมภูมิ (primary metabolism) ที่พบในสมุนไพร มีหลายกลุ่ม ดังนี้

สารกลุ่มคาร์โบไฮเดรตและน้ำตาล เป็นเมแทบอลิซึมที่พบได้ในสิ่งมีชีวิตทุกชนิดทั้งพืช, สัตว์ และ เชื้อจุลินทรีย์ เป็นแหล่งพลังงาน โดยสามารถแบ่งย่อยได้เป็น

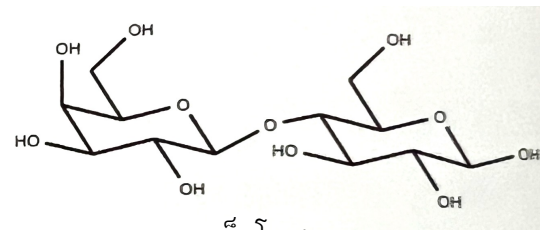
- กลุ่มมอโนแซ็กคาไรด์ ประกอบด้วยคาร์บอน 3-9 อะตอม ที่พบได้บ่อย คือ น้ำตาลซึ่งมีคาร์บอน 6 อะตอม เช่น กลูโคส, ฟรักโทส และกาแล็กโทส
- กลุ่มออลิโกแซ็กคาไรด์ ประกอบด้วยมอโนแซ็กคาไรด์ 2-10 หน่วย ที่พบได้บ่อย คือน้ำตาลไดแซ็กคาไรด์ ซึ่งประกอบด้วยมอโนแซ็กคาไรด์ 2 หน่วย เช่น แล็กโทส และซูโครส
- กลุ่มพอลิแซ็กคาไรด์ ประกอบด้วยมอโนแซ็กคาไรด์หลายหน่วยต่อกันเป็นสายยาวมีลักษณะเป็นโมเลกุลใหญ่ เช่น แป้ง, อินูลิน, เซลลูโลส, กัม, เมือก และเพกทิน

กลูโคส

กาแล็กโทส

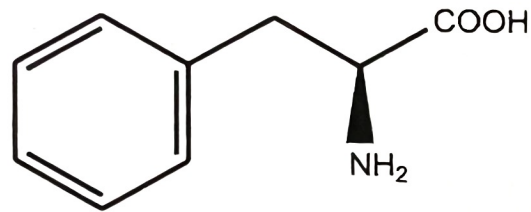
แล็กโทส

สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มน้ำตาล

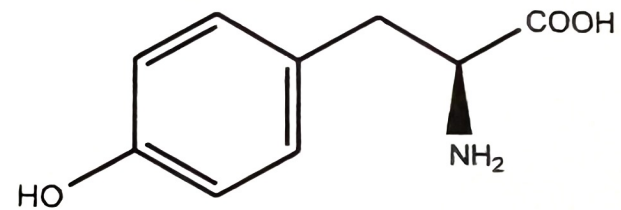
กรดแอมิโน เป็นหน่วยย่อยของโปรตีนพบมากในพืชและสัตว์ กรดแอมิโน เช่น แอล-ฟีนิลแอลานีนและ แอล-ไทโรซีน เป็นสารตั้งต้นในกระบวนการชีวสังเคราะห์เมแทบอลิต์ทุติยภูมิที่สำคัญ เช่น สารกลุ่มฟีนิลโพรพานอยด์, สารกลุ่มคูมาริน, สารกลุ่มฟลาโวนอยด์ และสารกลุ่มสารแทนนิน

แอล-ฟีนิลแอลานีน

แอล-ไทโรซีน

แอล-ฟีนิลแอลานีน

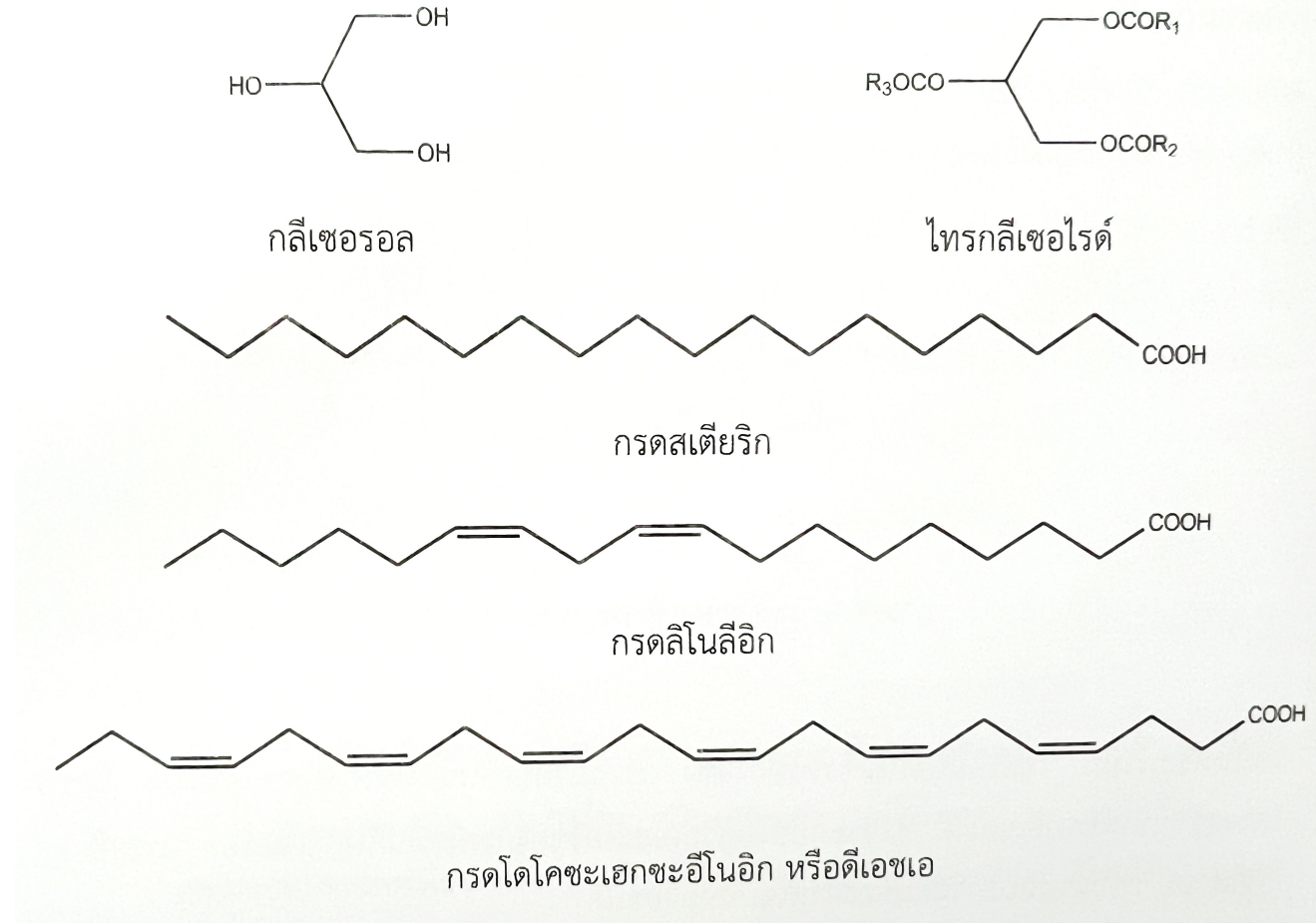
แอล-ไทโรซีน

สูตรโครงสร้างทางเคมีของกรดแอมิโน

ไขมันหรือน้ำมัน ไขมันเป็นของแข็งหรือกึ่งแข็ง ส่วนน้ำมันเป็นของเหลวที่อุณหภูมิห้อง มีสูตรโครงสร้างเป็นไตรกลีเซอไรด์ ซึ่งประกอบไปด้วยเอสเทอร์ของกรดไขมันกับกลีเซอรอล โดยส่วนมากจะพบเป็นสารผสมของกรดไขมันหลายชนิด

- กรดไขมันอิ่มตัว ส่วนใหญ่ประกอบด้วยหมู่แอลคิลที่มีคาร์บอน 4 ถึง 30 อะตอม ชนิดพันธะเดี่ยว และมีปลายด้านหนึ่งเป็นหมู่คาร์บอกซิล เช่น กรดพัลมิติก และกรดสเตียริก

- กรดไขมันไม่อิ่มตัว ประกอบด้วยหมู่แอลคิลซึ่งมีพันธะคู่อยู่ ๑ พันธะหรือมากกว่า และมีปลายด้านหนึ่งเป็นหมู่คาร์บอกซิล เช่น กรดลิโนลีนิก และกรดโดโคซะเฮกซะอีโนอิก หรือDHA

สูตรโครงสร้างทางเคมีของกรดไขมัน

ปัจจัยภายในที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

2. เมแทบอไลต์ทุติยภูมิ (Secondary Metabolites) เป็นสารที่มาจากกระบวนการชีวสังเคราะห์ที่ได้จากเมแทบอไลต์ปฐมภูมิเป็นสารตั้งต้น เมแทบอไลต์ทุติยภูมิบางชนิดหรือบางกลุ่มอาจพบได้ในสมุนไพรบางชนิด ไม่พบในสมุนไพรทั่วไป เมแทบอไลต์ทุติยภูมิเป็นสารสำคัญในสมุนไพรที่มีฤทธิ์ทางชีวภาพและเภสัชวิทยา เป็นสารที่นำมาใช้ประโยชน์ทางยา เช่น สารกลุ่มเทอร์ปีน, สารกลุ่มแอลคาลอยด์ และสารกลุ่มฟีนอลอยด์ ทั้งนี้ สมุนไพรชนิดเดียวกันอาจสร้างสารสำคัญในปริมาณและชนิดที่แตกต่างกัน

เมแทบอไลต์ทุติยภูมิที่พบในสมุนไพร มีหลายกลุ่ม ดังนี้

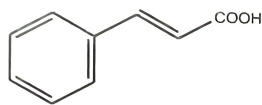
ชัน เป็นสารผสมของสารหลายชนิด เมื่อโดนความร้อนจะหลอมตัวเป็นของเหลว

โอไลโอเรซิน หรือชันน้ำมัน เป็นสารผสมของชันและน้ำมันระเหยง่าย เช่น ยางสน

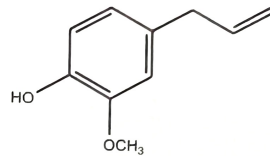
โอไลโอแกมเรซิน เป็นชันที่เกิดจากการผสมของกัมและชันน้ำมัน เช่น มหาหิงค์

บาลซัม เป็นสารผสมของชันหลายชนิด เช่น กายาน

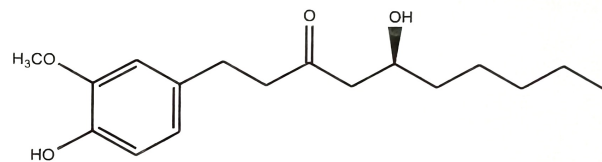
สารกลุ่มฟีนอลหรือฟีนอลิก พบได้มากในสมุนไพร มีโครงสร้างหลักเป็นหมู่ฟีนิลอย่างน้อย 1 วง และมีหมู่ไฮดรอกซีอย่างน้อย 1 หมู่ เช่น 6-จิงเจอร์อล (ถ้ามีโครงสร้างหลักเป็นหมู่ฟีนิลเชื่อมต่อกับหมู่โพรพิลจะเรียกว่าสารกลุ่มฟีนิลโพรพานอยด์ เช่น กรดซินนามิก และยูจีนอล สารกลุ่มฟีนอลหรือฟีนอลิกที่มีหมู่ฟีนิลเชื่อมต่อกันมากกว่า 2 วง และมีหมู่ไฮดรอกซีหลายหมู่ จะเรียกว่าสารกลุ่มพอลิฟีนอลหรือพอลิฟีนอลิก เช่น สารกลุ่มเฟลโวนอยด์, สารกลุ่มแทนนิน และสารกลุ่มคูมาริน

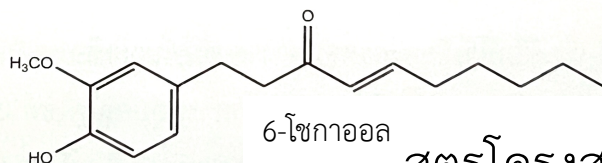
กรดซินนามิก

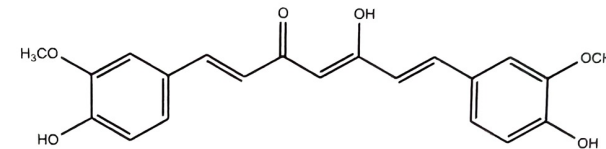
ยูจีนอล

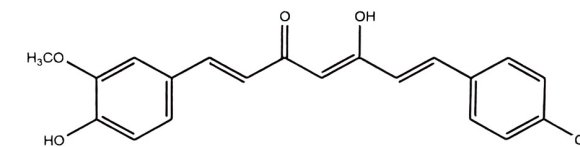
6-จิงเจอร์อล

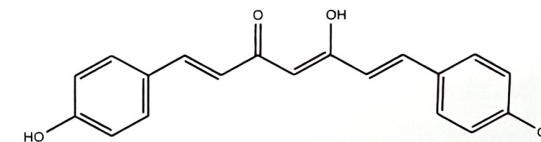
6-โซกาออล

เคอร์คูมิน

ดีเมทอกซีเคอร์คูมิน

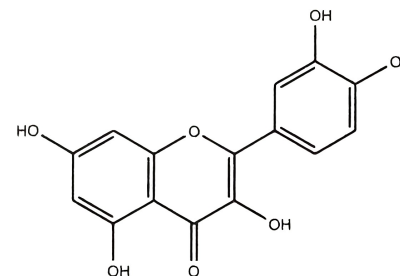

บิสดีเมทอกซีเคอร์คูมิน

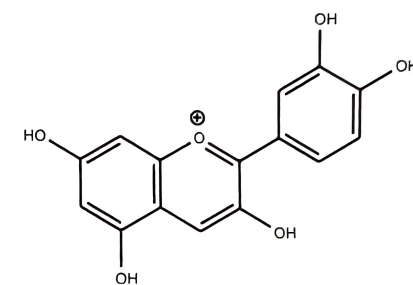
สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มฟีนอลิก

สารกลุ่มไกลโคไซด์ เป็นชื่อที่ใช้เรียกสารกลุ่มต่าง ที่มีพันธะเชื่อมต่อกับน้ำตาล โดยถ้าโครงสร้างทางเคมีของน้ำตาลเป็นกลูโคสจะมีชื่อเรียกเฉพาะว่าสารกลุ่มกลูโคไซด์ เมื่อมีโครงสร้างทางเคมีเป็นสารกลุ่มไกลโคไซด์จะเรียกชนิดของไกลโคไซด์ตามกลุ่มของอะไกลโคน (หรือเจนิน) ที่มีพันธะเชื่อมต่อกับน้ำตาล เช่น แซโพนินไกลโคไซด์ สารกลุ่มไกลโคไซด์มีความเป็นข้มมากกว่าส่วนที่เป็นอะไกลโคน ทำให้มีคุณสมบัติทางเภสัชวิทยาแตกต่างกัน

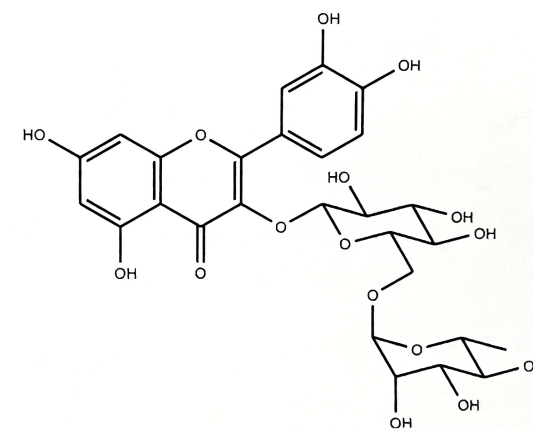
สารกลุ่มเฟลโวนอยด์ พบได้ทั่วไปในสมุนไพร แบ่งย่อยตามสูตรโครงสร้างทางเคมีได้หลายกลุ่มสารกลุ่มเฟลโวนอลที่มีสีเหลือง เช่น เควอร์เซทิน ส่วนสารกลุ่มแอนโทไซยานิดินที่มีสีแดง, ม่วง และน้ำเงิน เช่น ไซยานิดิน สารกลุ่มเฟลโวนอยด์ที่มีพันธะเชื่อมต่อกับน้ำตาล เรียกว่าสารกลุ่มเฟลโวนอยด์ไกลโคไซด์ เช่น รุทีน

เควอร์เซทิน

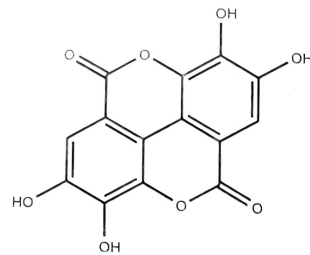
ไซยานิดิน

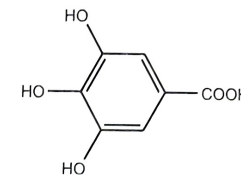
รุทีน (เควอร์เซทิน-โอ-รุทีโนไซด์)

สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มเฟลโวนอยด์

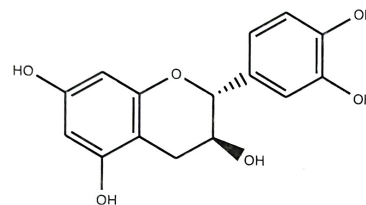
สารกลุ่มแทนนิน พบได้ทั่วไปในสมุนไพร มีรสฝาดและขม เป็นสารกลุ่มพอลิฟีนอลที่มีมวลโมเลกุลสูง เช่น เอพิแกลโลแคเทชินแกลเลต และเอพิแคเทชินไตรเมอร์ มีหน่วยย่อยเป็นกรดเอลลาจิก, กรดแกลลิก, แคเทชิน หรือเอพิแคเทชิน

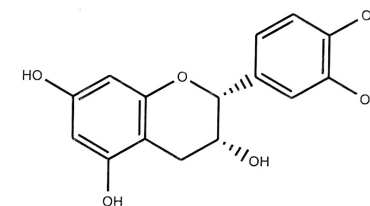
กรดเอลลาจิก

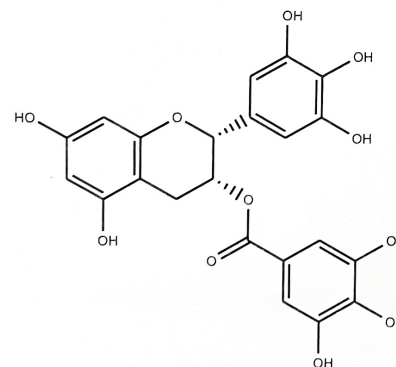
กรดแกลลิก

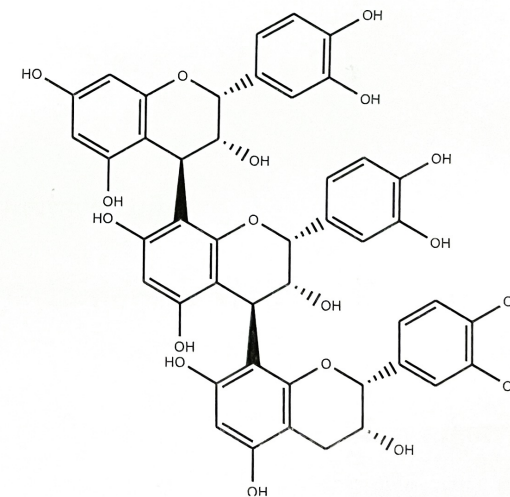
แคเทชิน

เอพิแคเทชิน

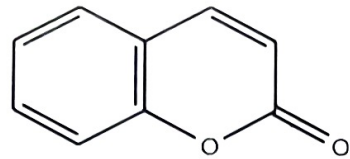

เอพิแกลโลแคเทชินแกลเลต

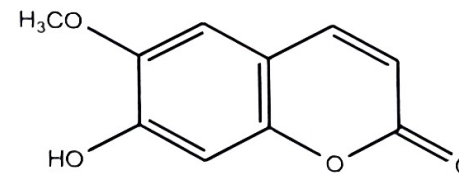

เอพิแคเทชินไตรเมอร์

สารกลุ่มคูมาริน พบได้ทั่วไปในสมุนไพร มีกลิ่นหอม โดยอาจพบในรูปอะไกลโคโคน และชนิดไกลโคไซด์ ตัวอย่าง สารคูมาริน เช่น สกอพอเลทิน

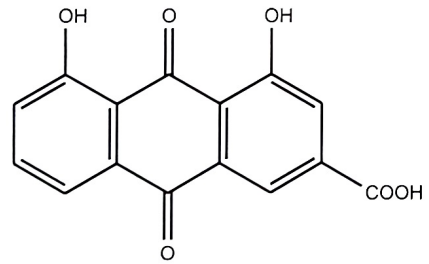
คูมาริน

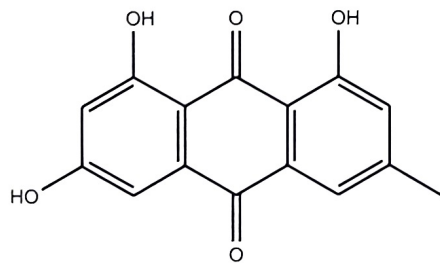
สกอพอเลทิน

สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มคูมาริน

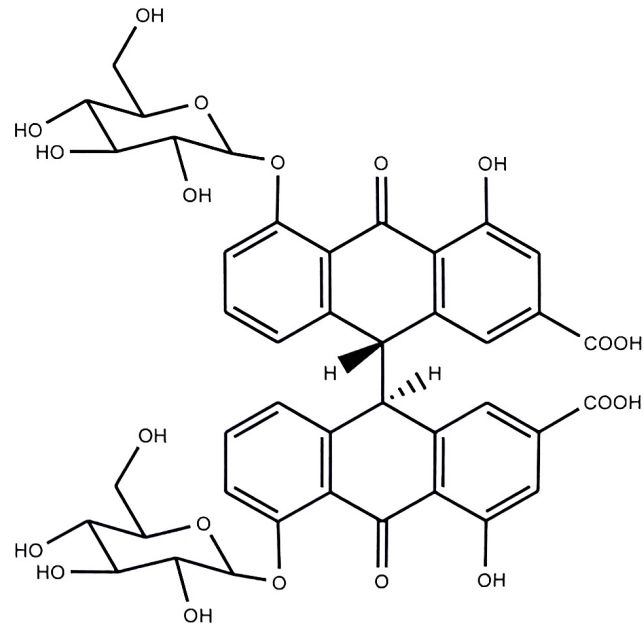
สารกลุ่มแอนทราควิโนน พบในสมุนไพรหลายชนิด โครงสร้างพื้นฐานประกอบด้วยวงเบนซีน 3 วงต่อกัน และมีหมู่คีโตน 2 ตำแหน่ง พบในรูปแบบอะไกลโคน เช่น รีอิน และอีโมดิน โดยในธรรมชาติมักพบในรูปแบบแอนทราควิโนนไกลโคไซด์ เช่น เซนโนไซด์เอ

รีอิน

อีโมดิน

เซนโนไซด์เอ

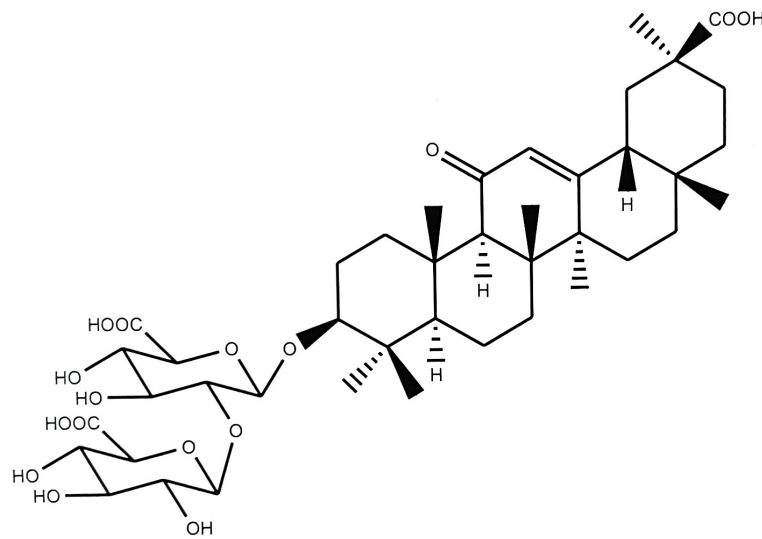
สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มแอนทราควิโนน

สารกลุ่มเทอร์พีนหรือเทอร์พีนอยด์ เป็นเมแทบอไลต์ทุติยภูมิที่พบบ่อย โดยพบได้ทั้งในพืชและสัตว์ ประกอบด้วยหน่วยย่อยที่เรียกว่า หน่วยไอโซพรีน ซึ่งประกอบด้วยคาร์บอน 5 อะตอม และพันธะคู่ 2 ตำแหน่ง สารกลุ่มเทอร์พีนแบ่งได้หลายกลุ่มตามจำนวนหน่วยไอโซพรีนที่เชื่อมต่อกัน

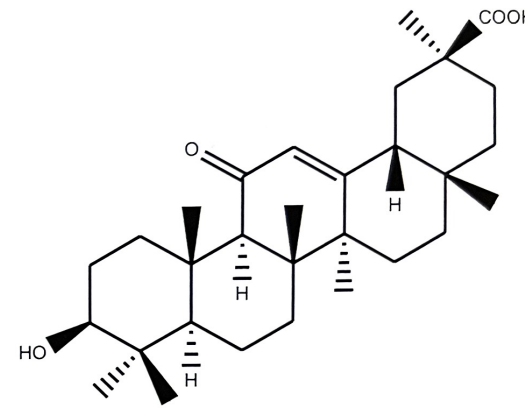
- สารกลุ่มเฮมิเทอร์พีน มีหน่วยไอโซพรีน 1 หน่วย จำนวน 5 คาร์บอน
- สารกลุ่มมอโนเทอร์พีน มีหน่วยไอโซพรีน 2 หน่วย จำนวน 10 คาร์บอน เป็นองค์ประกอบหลักในน้ำมันระเหยง่าย มีกลิ่นเฉพาะ เช่น การบูร และพิมเสน
- สารกลุ่มเซสควิเทอร์พีน มีหน่วยไอโซพรีน 3 หน่วย จำนวน 15 คาร์บอน มีสูตรโครงสร้างย่อยหลายแบบ เช่น อาร์เทมิซินิน
- สารกลุ่มไดเทอร์พีน มีหน่วยไอโซพรีน 4 หน่วย จำนวน 20 คาร์บอน มีสูตรโครงสร้างย่อยหลายแบบ เช่น ฟลอรินทอล
- สารกลุ่มไตรเทอร์พีน มีหน่วยไอโซพรีน 6 หน่วย จำนวน 30 คาร์บอน เช่น ลูฟีออล และกรดกลีซีร์ริติก
- สารกลุ่มเทตระเทอร์พีน มีหน่วยไอโซพรีน 8 หน่วย จำนวน 40 คาร์บอน สารในกลุ่มนี้จะมีสี เช่น บีตา-แคโรทีนจากแครอท และไลโคเคนจากมะเขือเทศ

สารกลุ่มแซโพนินหรือแซโพนินไกลโคไซด์ พบในสมุนไพรหลายชนิด เป็นไกลโคไซด์ที่มีส่วนอะไกลโคนเป็นสารกลุ่มสเตียรอยด์หรือสารกลุ่มไตรเทอร์พีน มีสมบัติคล้ายสบู่ เพราะสามารถเกิดฟองรูปเหลี่ยมที่คงทนคล้ายรวงผึ้ง เมื่อเขย่ากับน้ำและทำให้เม็ดเลือดแตกได้ เช่น กรดกลีซีร์ไรซิก ที่พบในชะเอมเทศ โดยมีส่วนอะไกลโคนชื่อกรดกลีซีร์ริติก (กรดกลีซีร์ริติก) เป็นสารกลุ่มไตรเทอร์พีน

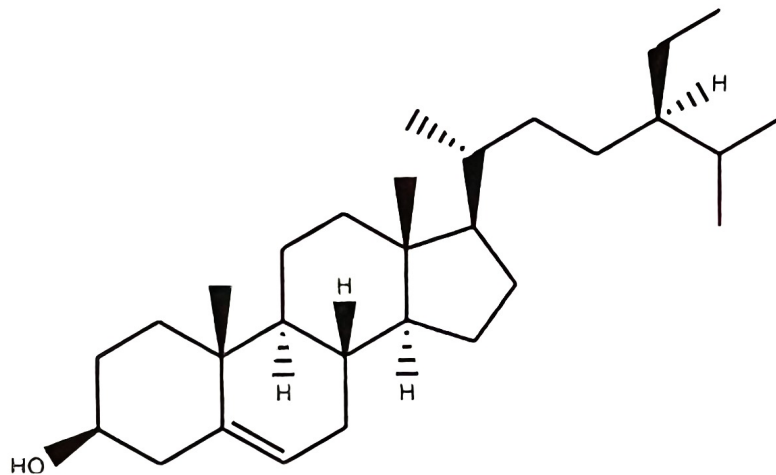
กรดกลีซีร์ไรซิก

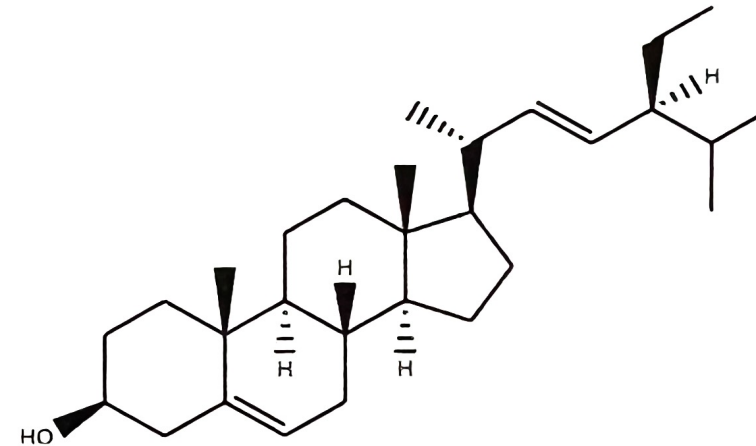
กรดกลีซีร์ริติก (กรดกลีซีร์ริติก)

สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มแซโพนิน

สารกลุ่มสเตอรอล สารกลุ่มนี้พบมากในพืชและสัตว์ ทั้งในรูปอิสระ และในรูปเอสเทอร์โดยรวมตัวกับกรดไขมัน ตัวอย่าง ของสารกลุ่มสเตอรอลจากสัตว์ที่สำคัญ ได้แก่ คอเลสเตอรอล เป็นต้น ส่วนสารกลุ่มสเตอรอลที่พบในพืช เช่น บีตา-ซิโทสเตอรอล และสตีกลมาสเตอรอล

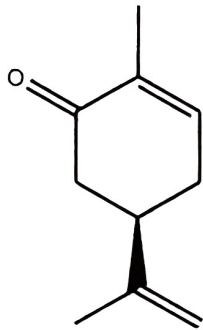
บีตา-ซิโทสเตอรอล

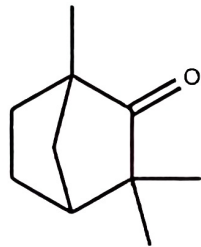
สตีกลมาสเตอรอล

สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มสเตอรอล

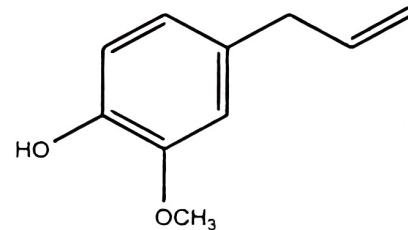
น้ำมันระเหยง่าย เป็นของเหลวที่ได้จากสมุนไพรโดยการกลั่นด้วยไอน้ำหรือการบีบออก องค์ประกอบของน้ำมันระเหยง่ายประกอบด้วยสารกว่า 100 ชนิด เช่น สารกลุ่มมอโนเทอร์พีน และสารกลุ่มเซสควิเทอร์พีน ที่มีหมู่คีโตน, แอลกอฮอล์ และฟีนอลเป็นส่วนประกอบ พืชชนิดเดียวกันอาจมีสัดส่วนของสารต่าง ๆ แตกต่างกันตามสภาพแวดล้อม ในการเจริญเติบโตของพืชนั้น สารกลุ่มนี้มีกลิ่นเฉพาะ ส่วนมากมีคุณสมบัติระเหยได้, ไวต่อแสง, ความร้อน, อากาศ และความชื้น

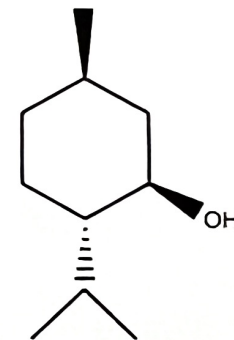
คาร์ไวอน

เฟนโชน

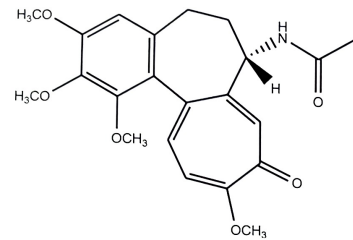
ยูจีนอล

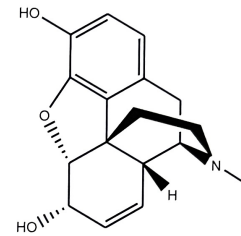
เกลิตสะระแทน

สูตรโครงสร้างทางเคมีของสารกลุ่มน้ำมันระเหยง่าย

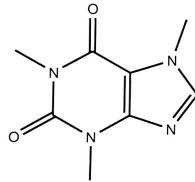
สารกลุ่มแอลคาลอยด์ พบได้ทั่วไปในสมุนไพร ส่วนมากมีฤทธิ์ทางชีวภาพ สารกลุ่มนี้แบ่งย่อยได้หลายกลุ่มตามสูตรโครงสร้างทางเคมี (มีสมบัติเป็นเบสเนื่องจากสูตรโครงสร้างทางเคมี ประกอบด้วยไนโตรเจนจำนวน 1-5 อะตอม ส่วนใหญ่สารกลุ่มนี้ในรูปเบสละลายได้เล็กน้อยในน้ำหรือไม่ละลาย แต่ละลายได้ดีในตัวทำละลายอินทรีย์ ส่วนในรูปเกลือของแอลคาลอยด์จะละลายได้ดีในน้ำ แต่ไม่ละลายในตัวทำละลายอินทรีย์

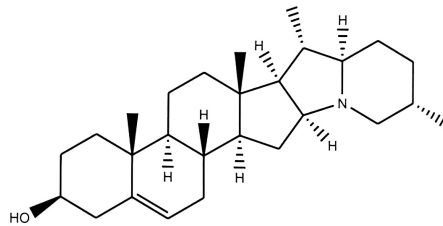
คอกเคอิน

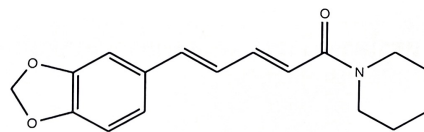
มอร์ฟีน

กาเฟอีน

โซลานนิติน

พิเพอริน

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเพาะปลูก, การเก็บเกี่ยว, การแปรรูป, การผลิต และสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสม หลักเกณฑ์ที่สำคัญ ได้แก่

- หลักเกณฑ์วิธีการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวที่ดี
- หลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี

<https://www.xn--42cg8cuanoj5b9czdzg.com>

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

หลักเกณฑ์วิธีการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวที่ดี

เนื่องจากยาจากสมุนไพรเป็นผลิตผลจากวัตถุดิบที่ได้จากธรรมชาติ จึงมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูก, การเก็บเกี่ยว, การเก็บรักษา และการแปรรูป ซึ่งในแต่ละขั้นตอนจะมีผลต่อคุณภาพวัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตยาจากสมุนไพร แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์วิธีการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวที่ดี ดังนี้

1. การพิสูจน์สมุนไพรว่าเป็นชนิดที่ถูกต้องโดยเปรียบเทียบกับตัวอย่างแท้ ซึ่งต้องมีการพิสูจน์ตัวจริง โดยอ้างอิงได้จากตำรามาตรฐานยา หรือเอกสารวิชาการที่มีการระบุชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องของสมุนไพรไว้
2. เมล็ดพันธุ์ของสมุนไพรที่นำไปปลูกควรต้องมีข้อมูลจำเพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของเมล็ดรวมถึงคุณภาพของเมล็ด และประวัติการเพาะพันธุ์
3. สถานที่เพาะปลูก สมุนไพรสายพันธุ์เดียวกันอาจมีคุณภาพแตกต่างกันถ้าปลูกในพื้นที่กัน เนื่องจากปัจจัยที่พืชนำมาใช้ในกระบวนการชีวสังเคราะห์สารมีความแตกต่างกันสถานที่เพาะปลูกควรพิจารณาว่าต้องไม่มีความเสี่ยงในการปนเปื้อนของสารเคมีอันตรายและโลหะหนักที่ตกค้างอยู่ในดิน, น้ำ และอากาศ นอกจากนี้สภาวะภูมิอากาศก็อาจส่งผลต่อคุณภาพของสมุนไพรเช่นกัน เช่น ปริมาณฝน, อุณหภูมิ และระยะเวลาที่ได้รับแสงแดด

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

หลักเกณฑ์วิธีการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวที่ดี

4. การใช้ปุ๋ยบำรุงควรใช้ในปริมาณที่เหมาะสมกับสมุนไพรชนิดนั้น กรณีใช้ปุ๋ยเคมีต้องได้รับการรับรองว่าเหมาะสมกับการเพาะปลูก ถ้าใช้ปุ๋ยจากมูลสัตว์ควรมั่นใจว่ามีความปลอดภัยและปลอดภัยต่อโรคตามประกาศกระทรวงสาธารณสุข
5. มีขั้นตอนการปฏิบัติในการเก็บเกี่ยวและการแปรรูป โดยต้องมีช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยวซึ่งขึ้นกับชนิดของสมุนไพรและส่วนที่ใช้ของสมุนไพรชนิดนั้น ปริมาณสารสำคัญที่พบจะแปรผันตามระยะการเจริญเติบโตและส่วนต่าง ๆ ของพืช หลังจากเก็บเกี่ยวแล้วควรรีบดำเนินการทำให้แห้งเพื่อป้องกันการเสื่อมสภาพของวัตถุดิบสมุนไพร โดยไม่ควรเก็บช่วงที่มีน้ำค้างหรือฝนตก เนื่องจากจะมีความชื้นสูงซึ่งจะทำให้เกิดการปนเปื้อนจุลชีพได้ง่าย

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

หลักเกณฑ์วิธีการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวที่ดี

ตารางแสดง ตัวอย่างช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยวสมุนไพร

ส่วนที่ใช้

ดอก

ส่วนใต้ดิน (ราก/เหง้า)

เปลือกต้น

กัม/ชัน

เมล็ด

ช่วงเวลาเก็บเกี่ยว

เวลาที่ดอกบานเต็มที่ หรือดอกกำลังเริ่มบาน

ช่วงที่ส่วนเหนือดินเริ่มเหี่ยว และมีอายุ 8-10 เดือน

เวลาหลังจากอากาศชื้น (เปลือกเริ่มแยกตัวจากเนื้อไม้)

อากาศแห้ง

ระยะแก่

ปัจจัยภายนอกที่มีผลต่อคุณภาพสมุนไพร

6. อุปกรณ์ที่ใช้ในการเก็บเกี่ยวและอุปกรณ์อื่นที่เกี่ยวข้อง เช่น อุปกรณ์ในการทำแห้งและการลดขนาด ควรเก็บรักษาอยู่ในสภาพดีและสะอาด ไม่มีการปนเปื้อนจากเศษดิน, แมลงหรือมูสสัตว์ รวมถึงมีขั้นตอนในการทำความสะอาดเพื่อป้องกันการตกค้างของสมุนไพรชนิดอื่น
7. สถานที่เก็บรักษาสมุนไพรหลังจากเก็บเกี่ยวควรสะอาด มีระบบป้องกันการปนเปื้อนในสถานที่เก็บ นอกจากนี้ควรมีระบบการควบคุมอุณหภูมิและความชื้น กรณีที่สมุนไพรสามารถเสื่อมสลายง่ายที่อุณหภูมิสูง
8. ภาชนะบรรจุต้องสะอาด สามารถป้องกันการปนเปื้อนจากแมลง, หนู, ความชื้น และแสง
9. มีฉลากแสดงชื่อ, ส่วนที่ใช้, วันที่เก็บเกี่ยว และรายละเอียดต่าง ๆ เช่น วิธีการแปรรูปกรณีที่มีการฉายรังสีเพื่อลดการปนเปื้อนของเชื้อ ควรมีข้อความหรือสัญลักษณ์แสดงให้ทราบ
10. ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเพาะปลูก, การเก็บเกี่ยว และการแปรรูปควรมีความรู้เกี่ยวกับสายพันธุ์พืช, สภาพที่เหมาะสมในการปลูก, ระยะเวลาที่เหมาะสมในการเก็บเกี่ยว และสภาวะการเก็บรักษา นอกจากนี้ควรมีอุปกรณ์ป้องกันในระหว่างปฏิบัติงาน รวมถึงการดูแลด้านความสะอาดและสุขอนามัยส่วนบุคคล

หลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี

นอกจากหลักเกณฑ์วิธีการเพาะปลูกและเก็บเกี่ยวที่ดีแล้ว หลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดีในการผลิตยาจากสมุนไพรก็มีความสำคัญต่อคุณภาพ, ความปลอดภัย และประสิทธิภคัยของยาแผนไทยและผลิตภัณฑ์สมุนไพร ดังนั้น การควบคุมกระบวนการผลิตและการควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ จึงมุ่งเน้นการจัดการด้านคุณภาพในทุกขั้นตอนที่เกี่ยวข้องในกระบวนการผลิต ได้แก่ วัตถุดิบ, สถานที่ผลิต, อุปกรณ์, วิธีการผลิต, บรรจุภัณฑ์, ฉลาก, การวิเคราะห์คุณภาพ, การเก็บ, การจัดส่ง, บุคลากร, การอบรมความรู้ที่เกี่ยวข้อง และสุขอนามัยของบุคลากร เป็นต้น

<https://www.prebuiltfactory.com/images/content/original-1483674476622.jpg>

หลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี

แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี มีดังนี้

1. มีการจัดทำเอกสารวิธีปฏิบัติมาตรฐานที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ เพื่อควบคุมให้มีมาตรฐานการปฏิบัติงานให้เหมือนกันทุกครั้ง รวมถึงควรมีเอกสารข้อกำหนดเฉพาะของผลิตภัณฑ์ซึ่งเป็นเกณฑ์ตามที่กฎหมายกำหนด
2. มีการตรวจสอบความถูกต้อง ซึ่งเป็นระบบที่ประกันคุณภาพของการผลิต เนื่องจากในการผลิตจะมีส่วนที่เกี่ยวข้องกับวัตถุดิบซึ่งอาจมีคุณสมบัติไม่ได้มาตรฐาน รวมถึงความแปรปรวนในการทำงานของเครื่องมือ/เครื่องจักร จึงต้องมีการกำหนดกระบวนการตรวจสอบความถูกต้องขึ้นเพื่อดูว่ามีความแปรปรวนเกิดขึ้นในกระบวนการผลิตหรือไม่ ความรู้ความเข้าใจเป็นอย่างดีเกี่ยวกับวัตถุดิบที่ใช้, เครื่องมือ/เครื่องจักร และกระบวนการที่อาจเป็นสาเหตุหลักให้เกิดความแปรปรวนจะช่วยป้องกันข้อผิดพลาดที่อาจเกิดขึ้นได้
3. มีการจัดการให้มีสถานที่ผลิตที่สะอาดและมีความปลอดภัยต่อบุคลากรที่ปฏิบัติงาน มีระบบป้องกันการปนเปื้อนในสถานที่ผลิต รวมถึงมีระบบการดูแลรักษาเครื่องมือ/เครื่องจักรเพื่อให้มีประสิทธิภาพดี

หลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี

แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี มีดังนี้

4. ต้องกำหนดคุณสมบัติที่เหมาะสมตามหน้าที่ของบุคลากรที่ปฏิบัติงาน มีแผนการอบรมผู้ปฏิบัติงานอย่างสม่ำเสมอ เพราะถึงแม้ว่าจะมีความพร้อมในการจัดเตรียมเอกสารต่าง ๆ แล้ว แต่ถ้าผู้ปฏิบัติงานขาดความรู้ความเข้าใจในการปฏิบัติงานก็อาจจะมีผลต่อคุณภาพของผลิตภัณฑ์ได้นอกจากนี้ต้องมีการดูแลด้านความสะอาดและสุขอนามัยส่วนบุคคลของผู้ปฏิบัติงานด้วย
5. มีระบบควบคุมการดำเนินการตามรายละเอียดที่ระบุในเอกสารทุกขั้นตอนเพื่อป้องกันความผิดพลาดในกระบวนการผลิต และมีบันทึกต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเป็นบันทึกที่เข้าใจง่ายและเรียกตรวจสอบได้ง่าย ให้มีการบันทึกทันทีในระหว่างการผลิต และมีความถูกต้องตามจริง
6. เครื่องมือ/เครื่องจักร และอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตควรมีคุณภาพดีและเหมาะสม ควรมีการทำความสะอาดทุกครั้ง ก่อนและหลังจากการใช้งาน

หลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี

แนวคิดพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์วิธีการผลิตที่ดี มีดังนี้

7. มีระบบการตรวจสอบและควบคุมคุณภาพผลิตภัณฑ์ เช่น การสุ่มตรวจสอบระหว่างการผลิต และการจัดการด้านการวิเคราะห์คุณภาพของวัตถุดิบและผลิตภัณฑ์
8. มีระบบการเก็บรักษาที่ดีสำหรับผลิตภัณฑ์ที่ผลิตแล้ว และมีระบบการจัดการเกี่ยวกับการขนส่งเพื่อจัดจำหน่ายที่เหมาะสมสำหรับประกันคุณภาพ
9. มีระบบการเก็บคืนผลิตภัณฑ์ที่มีปัญหาในท้องตลาด
10. มีระบบการตรวจสอบปัญหาต่าง ๆ ที่ได้รับการร้องเรียน
11. มีระบบการประเมินตนเอง

ปัจจุบันในประเทศไทยมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์และวิธีการในการผลิตผลิตภัณฑ์ สมุนไพร รวมถึงยาแผนโบราณและยาแผนไทย ซึ่งจะเป็นไปตามประกาศกระทรวงสาธารณสุขที่เกี่ยวข้อง

<https://www.prebuiltfactory.com/images/content/original-1483674500537.jpg>

*thank
you*